

considère que les trésors de Țifești, dép. de Vrancea et de Țirgu Ocna (et pas de Țirgu Ocna-Piatra Neamț), dép. de Bacău, ont été enfouis aussi en 1507.

En rappelant quelques aspects des relations économiques entre les Pays Roumains, on fait la critique d'un article récent de Istvan Gedai, *Turkish Coins in Hungary in the 16 th. and 17 th. centuries*, dans *A Festschrift presented to Ibrahim Artuk on the occasion of the 20 th. anniversary of the Turkish Numismatic Society*, Istanbul, 1988, p. 102—119. En analysant aussi la situation de la Transylvanie, qui ne faisait pas partie de la Hongrie (d'ailleurs, cet État n'existait plus depuis 1541), I. Gedai ignore absolument tous les documents publiés concernant les relations commerciales entre la Transylvanie et les voïvodies extra-carpatiques (régions qui, selon ses pauvres connaissances de l'histoire politique, étaient à l'époque sous la „juridiction” ottomane). Il ignore aussi toute la littérature roumaine, inclusivement les découvertes monétaires, en dépit du fait qu'il dresse un répertoire. Il ne fait aucune mention des Roumains, de la Valachie et de la Moldavie, et, ce qui frise l'absurde, même pas des Saxons, dont l'omission fait vraiment impossible toute analyse du commerce et de la circulation monétaire en Transylvanie. Le répertoire démontre aussi que I. Gedai est un dilettante en matière de monnaies turques. Il est évident que l'article n'est qu'un prétexte pour exposer des idées nationalistes. Ce genre de littérature est très nuisible aux efforts conjugués que font les historiens de l'Europe du Sud-Est pour faire progresser la recherche dans le domaine de la numismatique ottomane.

EXPLICATION DES FIGURES

- Pl. I. Aspres ottomans du trésor de Musée Départemental de Braşov.
 Pl. II. Aspres ottomans et imitations du trésor du Musée Départemental de Braşov.
 Fig. 1. Aspre fourré de la collection du Musée Départemental de Braşov.
 Fig. 2. La graphie du mot han caractérisant les sous-groupes des émissions d'aspres de Bayezid II.
 Fig. 3. Les imitations des aspres ottomans du trésor du Musée Départemental de Braşov (dessins).
 Tableau I. La situation des aspres ottomans du trésor du Musée Départemental de Braşov

UN TALER DE LA DESPOT VODĂ

GH. POENARU BORDEA
 și R. OCHEȘEANU

Printre marile rarități ale numismaticii moldovenești se numără și emisiunile lui Heraclid Vodă Despot, care erau, în gândirea sa, menite să alinieze Moldova la circuitul sistemului monetar european, cu scopul de a putea plăti astfel mercenarii adunați la curtea Moldovei din întreaga Europă cu o monedă adecvată mentalității acestora¹. Este cunoscut faptul că sub domnia lui Heraclid Despot s-a emis monedă în toate cele trei metale. În aur s-au bătut ducați², în argint taleri³, orți⁴ și denari⁵, iar în cupru oboli sau mangii⁶.

În vara anului 1990 ni s-a prezentat, printre alte monede, pentru identificare și un taler emis în anul 1563 de Despot Vodă, exemplar aflat într-o bună stare de conservare.

Av. ✻ HERACLIDVS ✻ DESPOTE ✻ PATRIS ✻ PATRIE ✻

15—63; între două cercuri de perle. Torsul Domnului Moldovei spre dr., purtând cuirasă și coroană fleuronată deschisă pe cap, ține cu mîinile înmănușate în dr. spadă, iar în st. glob cruciger.

Rv. ✻ VINDEX ✻ ET ✻ DEFENSOR ✻ LIBERTATIS ✻

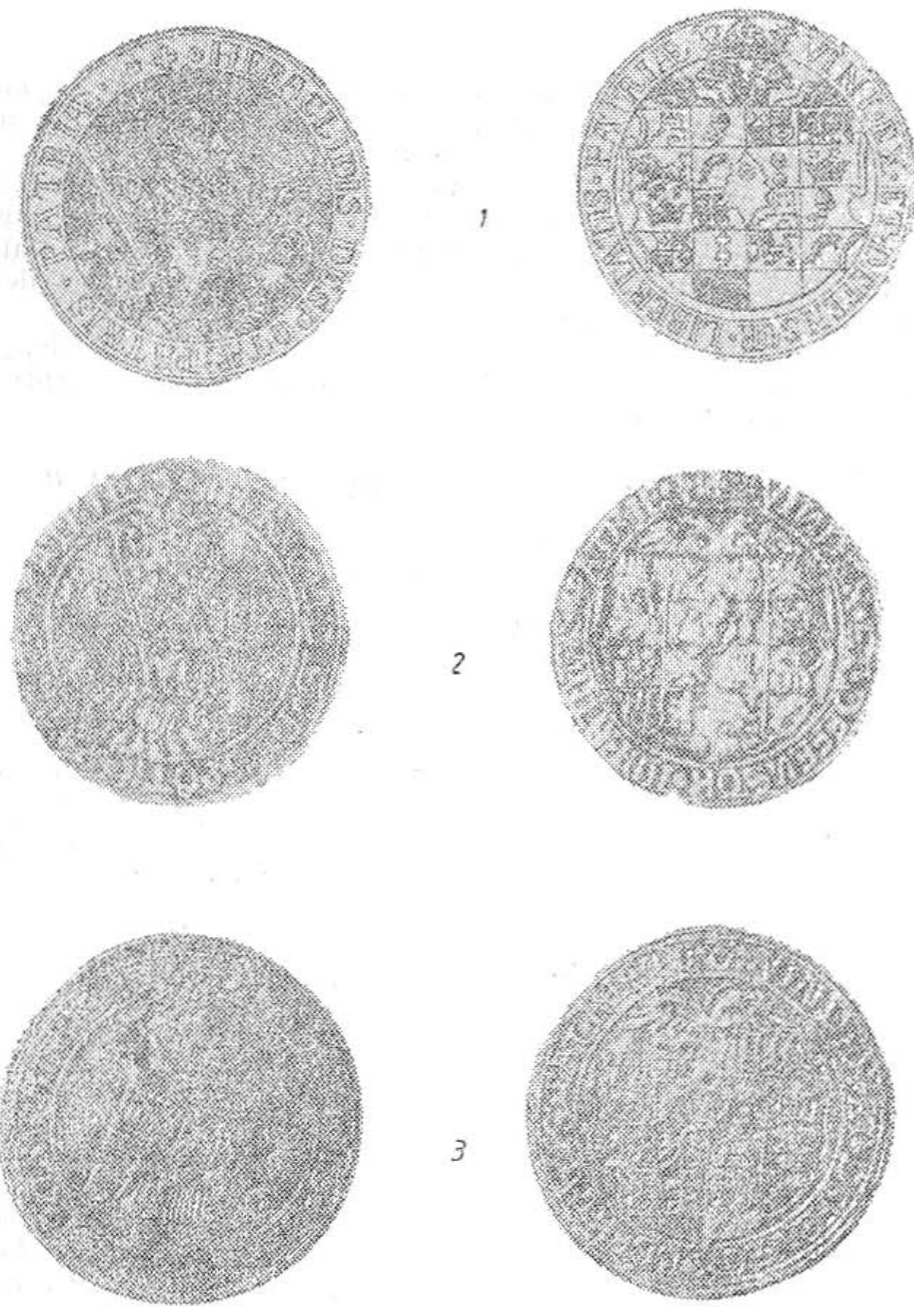
PATRIE ✻ ; între două cercuri perlate. Scut scartelat, la rindu-i fiecare din cele patru cartiere fiind de asemenea scartelat. Cartierele 1 și 4, conținând stema personală ca Despot de Samos și Principe de Paros și Dorida⁷, sînt mobilate cu templu rotund (1 și 11), laur pe care se încolăcește un șarpe (2 și 12), leu pășind spre dr. (5 și 15), pește marin cu inel în bot (6 și 16), iar cartierele 2 și 3 conțin în parte blazoanele create și adoptate în timpul domniei sale în Moldova: scutul mic scartelat reproducînd herbul lui Alexandru Lăpușeanu⁸ (3 și 13) și crucea patriarhală⁹ (14), prin care se legitima prelușă înrudire cu familia Mușatină, coroana cu două roze (8 și 9), interpretată ca un simbol heraldic al planului lui Despot de a se urca și pe tronul Țării Românești¹⁰, precum și acvila imperială bicefală (1 și 10), mobilă heraldică concesionată de Carol Quintul odată cu titlurile de *eques auratus* și *comes palatinus*¹¹ și un arbore (7) a cărui semnificație heraldică nu este încă deslușită¹². Peste tot herbul cu bourul Moldovei, ieșînd din scut acvila imperială cu capetele nimbate încoronată cu coroană fleuronată deschisă.

AR ↑ 26,97 g, 43 mm.

Monede și bancnote românești, p. 89, nr. 783.

Talerii lui Iacob Heraclid Despot sînt foarte rari. Pe lingă emisiunea din anul 1563, din care aici am prezentat un exemplar, se cunosc și taleri emiși în anul precedent. Astfel, încă din 1572, la numai 10 ani de la emisie, numismatul german Wolff Stürmer publica la Leipzig, dar cu anul greșit 1526, un taler de la Despot emis în 1562¹³. Eroarea de milesim a fost rectificată în ediția din 1579, republicarea fiind însoțită și de desenul monedei. Același taler va fi reluat și descris în anul 1746

de Johan David Koehler, nu Johan Tobias cum greșit zice D. A. Sturza¹⁴ și cei care l-au umat fără să mai controleze trimiterea¹⁵. Pentru ilustrarea studiului său, Johan David Koehler preia gravura talerului prezentat de Wolff Stürmer în ediția a doua a lucrării sale¹⁶. Acest taler, descris și de David Samuel Madai în tomul I, p. 760, nr. 2385¹⁷, nu știm să se păstreze în vreo colecție publică și să fie astfel accesibil studiului.

Plansa I. Taleri emiși de Despot Vodă. 1. Talerul emis în 1562 după desenul lui W. Stürmer. 2. Talerul din colecția Academiei Române emis în 1562. 3. Taler din colecție particulară din București emis în 1563.

În anul 1915, Constantin Moisil a publicat un taler cu milesimul 1562¹⁸, cumpărat de la anticarul Zwiebel pentru colecția Academiei Române¹⁹. Talerul, singurul aflat într-o colecție publică și verificabil, fotografia sa fiind pentru întâia oară publicată de Oct. Iliescu, având o greutate de 28,50 g, este diferit atât ca avers cât și ca revers de talerul cunoscut lui Stürmer. Astfel dacă talerul păstrat în colecția Academiei

Române are pe av. legenda + ❁ HERACLIDIS ❁ DESPOTE ❁

PATRIS ❁ PATRIE ❁, asemenea legendei de pe aversul talerului

din emisiunea de la 1563 și a cărei fotografie a fost și ea publicată de Oct. Iliescu, fără a fi însă menționat care anume din talerii cunoscuți este²⁰, pe talerul publicat de Wolff Stürmer găsim legenda + ❁ HERACLIDIS ❁ DESPOTAE ❁ PATRIS ❁ PATRIAE ❁ ce are cuvintele doi și patru din legendă terminate cu AE în ligatură. Pe revers, legenda talerului aflat la Academia Română este identică cu aceea a talerului din 1563, amintit mai sus, în vreme ce pe exemplarul cunoscut lui Stürmer primul i din cuvântul *libertatis* urmează literei l, nefiind plasat în cimpul acesteia ca pe piesa publicată de Constantin Moisil, iar cuvântul *patriae* este scris cu AE în ligatură.

O altă deosebire apare în scut, unde în cartierul 14 pe talerul publicat de Moisil și reluat de Oct. Iliescu aflăm o cruce bizantină, în vreme ce pe talerul cunoscut lui Wolff Stürmer găsim o cruce patriarhală, mobilă heraldică ce va apare și pe talerii emisiunii din 1563.

Deosebirile de legendă de pe avers și revers s-ar putea explica, eventual, și printr-o grafie latinizantă, oarecum anacronică în epocă, utilizată de primul editor. Dar aceste diferențe ar putea fi reale, fără însă a avea astăzi posibilitatea să le mai verificăm. Oricum, cei doi taleri bătute în anul 1562 la monetăria din Suceava, ținând seama de modul de reprezentare a crucii aflate în cel de al 14-lea cartier al stemei, sînt diferiți. O confuzie în redarea crucii de către Stürmer nu putea să se producă, de vreme ce emisiunea din 1563, ajunsă la noi prin câteva exemplare, nu era cunoscută numismaților din epocă. Acest fapt ne îndeamnă să presupunem că pentru anul 1562 au existat minimum două emisiuni distincte.

Revenind acum la emisiunea de taleri din 1563, la care mai adăugăm încă un exemplar, menționată de David Samuel Madai în tomul III, p. 293, nr. 6803 cunoscută pînă acum printr-un număr de patru exemplare păstrate la „Kunsthistorisches Museum” din Viena²¹, la Cabinetul numismatic al Muzeelor din Berlin²², în colecția Muzeului istoric din Budapesta²³ și la Universitatea din Cluj²⁴. Alte câteva exemplare, care au fost semnalate în literatura numismatică a sec. XIX, au intrat în comerțul de antichități, urma lor pierzîndu-se. Astfel un al doilea taler din colecția Friedländer a ajuns în mîna unui negustor din Stuttgart, iar după 1815 urma sa s-a pierdut²⁵. Tot un taler de tip Madai 6803 a fost vîndut la Viena în 1836 la licitația colecției Dickmann²⁶, iar D. A. Sturza semnală în 1874 talerul din colecția Montenuovo²⁷, vîndut mai tîrziu casei Adolf Hess din Frankfurt de unde numismatul român a încercat în 1879 să îl cumpere pentru colecția Academiei Române²⁸.

Talerul din colecția Frank, licitată la Viena în anul 1844, este de tip Madai 2382 și aparține deci emisiunilor din anul 1562²⁹. Normal, și urma acestui taler s-a pierdut.

Exemplarul descris de noi pare după legendă a fi emis cu aceeași ștanță cu talerii păstrați la Viena și Berlin³⁰, dar va fi necesar, pentru confirmare, să fie verificat cu fotografiile acestora. Cert este însă că talerul, a cărui fotografie a fost publicată de Oct. Iliescu, datorită diferențelor observate la legenda aversului, aparține altei ștanțe. Desigur, acesta este exemplarul înregistrat de catalogul standard al monedelor românești sub numărul 794. Din păcate, modul imperfect de redactare al acestei lucrări de referință ne pune în imposibilitate de a stabili la care din exemplarele cunoscute nouă astăzi se referă numărul de catalog 795. În concluzie, constatăm că pentru emisiunea din 1563 s-au folosit mai multe ștanțe, ceea ce dovedește că monetăria Moldovei a emis cu acest milesim un important număr de taleri.

Singurul taler cunoscut astăzi din emisiunile din 1562 are o greutate de 28,50 g³¹. Pentru emisiunea din anul 1563 cunoaștem acum greutatea a trei taleri și anume: talerul din colecția Montenuovo, cel mai greu, cu 31,89 g³², talerul aflat în cabinetul din Viena cu 28,6 g³³ și talerul prezentat de noi care are numai 26,97 g. Deși prea puține pentru a putea precede la o analiză metrologică, greutatea talerilor emiși de Despot Vodă se încadrează, cu toleranțe în plus sau minus, în limitele acceptabile sistemului ponderal al talerului.

NOTE

- ¹ C. C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, I, București, 1964, p. 98.
- ² *Ibidem*, p. 98; Oct. Iliescu, *Moneda în România*, București, 1970, p. 35; I. Țabrea, SCN, 5, 1971, p. 161.
- ³ Pentru istoricul problemei talerilor vezi I. Țabrea, *op. cit.*, p. 161—164 și 171—175.
- ⁴ Vezi Oct. Luchian, *Numismatische Listy*, 2, 35, 1980, p. 43—46.
- ⁵ I. Țabrea, *op. cit.*, p. 164.
- ⁶ O. Iliescu, *op. cit.*, p. 34; I. Țabrea, *op. cit.*, p. 164—165.
- ⁷ Oct. Iliescu, *Magazin Istoric*, 28—29, 1969, 7—8, p. 167; I. Țabrea, *op. cit.*, p. 163, dar în cele 16 cimpuri ale scutului se află nouă, nu zece steme diferite, cum greșit zice I. Țabrea.
- ⁸ I. Țabrea, *op. cit.*, p. 162 și 163.
- ⁹ *Ibidem*, p. 163; crucea dublă este o străveche mobilă heraldică moldovenească, întâlnită ca atare pe monedele țării din veacul XV și din prima parte a sec. XVI.
- ¹⁰ Oct. Iliescu, *op. cit.*, p. 167; I. Țabrea, *op. cit.*, p. 163.
- ¹¹ Oct. Iliescu, *op. cit.*, p. 167.
- ¹² Oct. Iliescu și I. Țabrea nu au încercat să deslușească semnificația heraldică a arborelui din cartierul șapte al scutului.
- ¹³ W. Stürmer, *Ortzeichen und Gepräge der groben und kleinen Münzsorten, welcher sich die Churfürsten, Fürsten und Stände in dem obern sächsischen Kreis vermöge des heiligen Reiches Münzordnung und darauf erfolgten Kreis und Probationstagen verglichen u. s.w.*, Leipzig, 1572, p. 75 și 76 unde este redat și desenul monedei cu milesimul greșit. Interesant pentru valoarea talerului lui Despot Vodă în epocă este echivalarea sa cu talerul împăratului Carol Quintul, talerii valorind în sistemul monetar din Meissen 17 groși și 4 pfenigi, iar în sistemul utilizat în hanseaticul Lübeck 23 shillingi și 1 pfenig.
- ¹⁴ J. D. Koehler, *Der Wochenlichen Historischen Münz-belustigungen*, 5, den 2 Febr. 1746, p. 33—40; vezi D. A. Sturdza, ASAR, 11, 1879, II, p. 11, unde Johan Tobias Koehler.
- ¹⁵ Vezi I. Țabrea, *op. cit.*, p. 174, nota 39.
- ¹⁶ D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 6 și p. 11.
- ¹⁷ D. S. Madai, *Vollständiges Thaler-Cabinet*, I, Königsberg, p. 760.
- ¹⁸ Const. Moisil, *CrestCol*, 27, 1915, p. 197.
- ¹⁹ I. Țabrea, *op. cit.*, p. 174.

²⁰ Oct. Iliescu, *Moneda în România*, pl. 26.2. După cit a avut bunăvoința doamna Constanța Știrbu de la cabinetul numismatic al Muzeului Național de Istorie să ne informeze, fotografia este executată după una din cele două galvanoplastii, acum păstrate în colecțiile Muzeului Național. Dar tot regretabil rămâne faptul că nu se cunoaște după care anume din talerii păstrați în marile colecții publice sînt realizate respectivele galvanoplastii. Putem doar bănuși că în fotografia publicată avem imaginea talerului păstrat la Budapesta sau Cluj; vezi *infra* nota 22.

²¹ Du Val, *Catalogue des monnaies en argent, qui composent une des differentes parties du Cabinet Impérial, depuis les plus grandes pièces jusqu'au florin inclusivement*, Viena, 1769, p. 443. Taler republicat de D. A. Sturdza, *Uebersicht der Münzen und Medaillen des Fürstenthums Romanien (Moldau und Walachei)*, Viena, 1874, p. 36—37.

²² *Ibidem*, p. 36. Doamna Constanța Știrbu a avut de asemenea bunăvoința să ne informeze, drept pentru care îi mulțumim și cu acest prilej, că pe fișa talerului păstrat la Berlin se află notată observația că acesta este identic cu „Sturdza, II, 7”, vezi D. A. Sturdza, ASAR, 11, 1879, II, tab. II, 7.

²³ Provenind din colecția Doboczi, vezi I. Țabrea, *op. cit.*, p. 174.

²⁴ *Ibidem*, p. 174.

²⁵ Talerul publicat de I. F. Hauschild, *Beitrag zur neuen Münz und Medaillengeschichte vom 15ten Jahrhundert bis jetzt*, Dresda, 1805, p. 274, exemplar tip Madai 6803; D. A. Sturdza, *Uebersicht der Münzen und Medaillen des Fürstenthums Romanien (Moldau und Walachei)*, Viena, 1874, p. 36.

²⁶ *Dickmann's Münzsammlung in Wien, Verzeichnet zum versteigerungsweisen Verkaufe von 16-ten November 1836*, Viena, 1836, p. 138, nr. 2794, taler Madai 6803.

²⁷ D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 36.

²⁸ I. Țabrea, *op. cit.*, p. 174.

²⁹ F. S. Frank, *Verzeichniss seiner Münzen und Medaillen-sammlung, welche den 21 October 1844 veräußert werden*, Viena, 1844, p. 102, nr. 1 409, taler lip Madai 2382.

³⁰ Vezi *supra*, nota 22.

³¹ Greutatea de 28,50 g la C. C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 371, de asemenea la Oct. Iliescu, *Moneda în România*, p. 34, dar I. Țabrea, *op. cit.*, p. 174 indică greutatea de 26,50 g, iar la p. 163 specifică „Cea mai mică greutate o are talerul din colecția cabinetului numismatic al Academiei și anume 26,50 g.”

³² D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 36.

³³ *Ibidem*.

UN THALER DE DESPOT VODĂ

RÉSUMÉ

Les auteurs publient un nouvel exemplaire du thaler émis par le prince de la Moldavie, Iacob Heraclid Despot, en 1563, qu'il ont examiné à Bucarest en 1990.

En analysant les données connues jusqu'à présent, il semble qu'en 1562 il y a eu au moins deux émissions, tandis qu'en 1563 dans le cadre de l'émission furent utilisés certainement au moins trois coins de droit.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Pl. I. Thalers émis par Despot Vodă. 1. Thaler émis en 1562 d'après le dessin de W. Stürmer. 2. Thaler émis en 1562 de la collection de l'Académie Roumaine. 3. Thaler émis en 1563 d'une collection privée de Bucarest.